
APSKATI

<http://doi.org/10.22364/adz.56.16>

LATVIJAS EMIGRANTU KOPIENAS – LATVIJAS ZINĀTNIĒKU PIENESUMS STARPTAUTISKĀS MIGRĀCIJAS PĒTNIEKIEM

Baiba Bela, *Dr. sc. soc.*, LU Sociālo zinātņu fakultātes
asociētā profesore un vadošā pētniece

The Emigrant Communities of Latvia: National Identity, Transnational Belonging, and Diaspora Politics (Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālā piederība un diasporas politika) – ar šādu nosaukumu 2019. gadā *Springer* izdevniecība *IMISCOE* grāmatu sērijā ir laidusi klajā LU Filozofijas un socioloģijas institūta pētnieku kolektīvo monogrāfiju. Grāmatas zinātniskās redaktores ir Rita Kaša un Inta Mieriņa. Grāmata tapusi, balstoties uz 2014. un 2015. gadā veikto tāda paša nosaukuma ESF finansēto pētījumu, kura rezultāti plaši pieejami mājaslapā *Migracija.lv* un latviski izdotajā grāmatā *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora* (Mieriņa 2015).

Pirms pievērsos grāmatas satura aplūkojumam, vispirms jāsaka daži vārdi par to, kāpēc sociālajās zinātnēs Latvijā šī grāmata ir patiešām liels notikums. Pirmkārt, *Springer* ir viena no nozīmīgajām zinātnes izdevniecībām Eiropā. Tā publicē grāmatas, žurnālus un konferenču rakstu krājumus vairāk nekā 20 zinātņu nozarēs. Otrkārt, *IMISCOE* ir nozīmīgākais starptautiskās migrācijas un dažādības izpētes izcilības tīkls. *IMISCOE* grāmatu sērija ir vēltīta empīriskiem un teorētiskiem ārējās migrācijas jautājumiem, sērijas redkolēģiju veido

vadošie jomas speciālisti Eiropā, un tās akadēmiskie standarti ir ļoti augsti. Līdz šim sērijā ir izdots tikai mazliet vairāk nekā 80 grāmatu, un samērā reti tās pievēršas vienas valsts vai vienas etniskas grupas migrācijas pieredzei. Lielākoties tiek aplūktas tādas tēmas kā migrācijas un integrācijas politika Eiropā, etniskā dažādība ES valstīs un pilsētās, pilsonība un migrācija, patvēruma meklētāju problemātika, migrācija un sociālās drošības jautājumi, darba tirgus globalizētā pasaulē, migrācijas ietekme uz ģimenēm un bērniem u. tml. Migrācijas pētnieki no Latvijas šajā sērijā ir bijuši grāmatu nodaļu autori vai līdzautori (piem., Mihails Hazans, Inta Mieriņa, Aija Lulle). Bet pirmo reizi šajā prestižajā grāmatu sērijā ir izdevums, kas pilnībā veltīts tikai Latvijas diasporas tēmai un ko veidojuši tikai mūsu zemes zinātnieki (arī diasporā dzīvojošie), Eiropas zinātnes telpā aktualizējot Latvijas migrācijas jautājumus un paceļot mūsu valsts pētnieku darbu pilnīgi citā redzamības un atpazīstamības līmenī.

Kaut abām grāmatām nosaukumi sākas identiski, atšķirības nav tikai apakšvirsrakstu formulējumos. Grāmatas *Latvijas emigrantu kopienas* angļu izdevums ir veidots starptautiskās migrācijas pētniekiem (ievads uzrunā tieši šo auditoriju), mazliet atšķiras grāmatu struktūra,

autoru kolektīvs, klāt nākušas dažas jaunas nodaļas, savukārt dažas izdevumā angļu valodā nav iekļautas. Grāmatas zinātniskās redaktore R. Kaša un I. Mieriņa ievadā aplūko emigrācijas aktualitāti Latvijā, parāda šī pētījuma novitāti un pienesumu zināšanām par migrācijas procesiem Eiropā un norāda uz jautājumiem, kas raksturīgi jebkurai migrācijas pieredzei, ne tikai Latvijas emigrantiem (piem., bērnu straujā asimilācija mītnes zemē). Pētnieces uzsver, ka līdz šim galvenā uzmanība austrumeiropiešu migrācijā uz Rietumeiropu pievērsta darbaspēka kustībai (galvenokārt emigrantu nodarbinātībai), kamēr šis darbs sniedz dziļāku izpratni arī par citiem ar izceļošanu saistītiem jautājumiem – emigrantu sociālo un politisko uzticēšanos, emigrantu sociālo tīklošanos un sociālo iekļaušanos, par viņu identitāti un piederības izjūtu, valodas lietošanu un apgūšanu bērniem, emigrantu pilsonisko līdzdalību mītnes un izcelsmes zemēs, attālināto nacionālismu un diasporas politiku. Tiek aplūkoti arī tādi jebkurai migrācijai būtiski jautājumi kā emigrantu iesakņotība mītnes zemē, attiecības ar izcelsmes zemes kultūru un sabiedrību, kā arī attiecības starp izceļotājiem no dažādiem emigrācijas viļņiem. Turklāt šis pētījums ir veikts migrantus nosūtošās valsts (*sending country*) perspektīvā, kamēr vairums pētījumu ir uzņemošo valstu skatījumā. Grāmatā ļauj ielūkoties arī emigrācijas procesos no mazas valsts viedokļa un sniedz padziļinātu ieskatu baltiešu diasporas pieredzē, kamēr līdz šim saistībā ar Austrumeiropu plašāk ir pētītas salīdzinoši lielās poļu un rumāņu emigrantu kopienas.

Grāmatā angļu valodā nodaļas ir strukturētas pa trim lielām tēmām: 1) mūsdienu Latvijas migrācijas un izpētes metodoloģijas raksturojums; 2) migrantu transnacionālās un nacionālās piederības gadījumu analīze; 3) atgriešanās migrācija un sūtītājvalsts politika (kamēr izdevumā latviešu valodā nodaļas izkārtotas piecos tematiskos blokos). Grāmatas ievads iepazīstina ar katras nodaļas tematiku un nozīmīgākajiem secinājumiem. Latviešu izdevuma divus tematiskos blokus veidojošās nodaļas par pētījuma metodoloģiju un darbaspēka migrāciju angļu izdevumā ir konsolidētas, transformētas un jaunveidotas vienā tēmā.

I. Mieriņas nodaļa par pētījuma integrēto pieeju emigrantu izpētē iepazīstina ārvalstu

pētniekus ar pētījumā lietoto metodoloģiju un starptautiski nozīmīgiem jauniem risinājumiem šajā pētījumā, kas būtu noderīgi arī emigrācijas pētniekiem citās valstīs. M. Hazans aplūko migrācijas vēsturi 20. gs. Latvijā un padziļināti pievēršas 2000.–2015. gada emigrācijas četriem viļņiem. Ilze Koroļeva analizē vairāk nekā 14 000 respondentu atbilžu, veidojot emigranta profilu saistībā ar viņa attieksmēm un pašidentifikāciju ar mītnes un izcelsmes zemi (šīs nodaļas latviešu izdevumā nav). Ņemot vērā, ka emigrācijai pamatā ir ekonomiski faktori, Aivars Tabuns analizē formālos un neformālos darbiekārtosānos procesus, kā arī nevienlīdzīgo attieksmi un diskrimināciju, ko darba tirgū pieredz emigranti.

Angļu izdevuma nākamā lielā tēma veltīta migrantu transnacionālās un nacionālās piederības gadījumu analīzei, kurā apvienoti divi tematiskie bloki no latviešu izdevuma, klāt nākot vienai jaunai nodaļai (Daiga Kamerāde un Ieva Skubiņa analizē, kā vecāki uztver bērnu identitātes veidošanos Lielbritānijā). Uzmanība pievērsta Latvijas emigrantiem Lielbritānijā, Vācijā, Zviedrijā un ASV, aplūkojot piederības, identitātes un transnacionālisma izpausmes kā latviski, tā krieviski runājošo emigrantu vidū. Noslēdzošā grāmatas tēma ir saistīta ar atgriešanās jeb remigrācijas politiku, pievēršoties plaīai starp icerētājiem politikas mērķiem un reālo atgriešanās praksi, kā arī sasaīstei starp finansējuma avotiem studijām ārvalstīs, atgriežoties Latvijā.

Latviešu pētnieku darbs sniedz vispusīgu un starpdisciplināru skatījumu uz emigrācijas procesiem mūsdienu Latvijā. Tomēr kā zinātniecei man pietrūkst pamatojuma autoru izvēlei Latviju identificēt ar Austrumeiropu. Mums pašiem noteikti labāk patiktu tikt identificētiem ar Ziemeļeiropu atbilstoši ANO un ES klasifikācijai (tiesa, salīdzinoši nesenaī). Tomēr grāmata turpina plaīi izplatīto tradīciju, “pieskaitot” mūs Austrumeiropai, ko mūsdienās vairāk saīsta ar Austrumu ortodoksālās baznīcas izplatības areāla valstīm. Bez paskaidrojuma nav saprotams, vai šī ir vecās klasifikācijas nekritisks atražošana (PSRS okupācijas dēļ ilgstošu periodu piederējām Austrumu militārajam blokam, kādēļ tikām pieskaitīti Austrumeiropai arī pēc neatkarības atgūšanas), uzmanības pievēršanas stratēģija

(Austrumeiropa joprojām daudziem pētniekiem šķiet interesantāka un mazāk izpētīta par Rietumeiropu vai Ziemeļeiropu), vai arī migrācijas izpētē šāda pieeja varētu būt pamatota ar to, ka mūsu ekonomiskā attīstība joprojām būtiski atpaliek no “vecās” Ziemeļeiropas un arī migrācijas trajektorijas izpētes periodā drīzāk atbilst Austrumeiropas reģiona tendencēm, nevis Ziemeļeiropai.

Taču, neskatoties uz šo nelielo trūkumu, noslēgumā vēlos uzsvērt Latvijas pētnieku ieguldījumu starptautiskās migrācijas izpētē – iegūt ticamus un reprezentatīvus datus par emigrantiem no vienas valsts ir ārkārtīgi grūts uzdevums ikvienam migrācijas pētniekam. Interneta aptauja, kurā izdevās sasniegt emigrantu pētījumiem unikāli lielu respondentu skaitu – pētījumam derīgas anketas aizpildīja 14 068 latvieši un Latvijas valstspiederīgie 118 valstīs, ir nozīmīgs starptautiska mēroga

zinātnes veiksmes stāsts (ja vien par veiksmi drīkst saukt ļoti pārdomātu un mērķtiecīgu darbu aptaujas plānošanā, īstenošanā un datu sagatavošanā analīzei). Grāmatā aprakstītā pētījuma metodoloģija noteikti var sniegt citu valstu migrācijas pētniekiem ļoti būtiskas zināšanas par to, kā iegūt ticamus un reprezentatīvus datus, lietojot dažādas inovācijas dalībnieku rekrutācijai un atbiruma mazināšanai aptaujā, kā arī rūpīgi izstrādātu statistisko svaru dizainu reprezentativitātes nodrošināšanai. Tādēļ ir liels gandarījums, ka Latvijas zinātnieku darba rezultāti starptautiskā zinātnes telpā ir pieejami ne tikai nozares žurnālos, bet arī starptautiskās migrācijas pētnieku izcilības tīkla grāmatu sērijā prestižā izdevniecībā izdotā grāmatā. Migrācijas dziļākā izpratnē ieinteresētiem lasītājiem Latvijā varu ieteikt iepazīties ar abiem *Latvijas emigrantu kopienas* izdevumiem – gan latviešu, gan angļu valodā.